

His toria scholas tica

2021
7

Mezinárodní časopis
pro dějiny výchovy a vzdělání

International Review
for History of Education

Národní pedagogické muzeum
a knihovna J. A. Komenského

Technická univerzita
v Liberci

Praha 2021

Historia scholastica

Číslo 2, prosinec 2021, ročník 7

Number 2, December 2021, Volume 7

Vedoucí redaktor *Editor-in-chief*

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (tomas.kasper@tul.cz)

Zástupkyně vedoucího redaktora *Deputy Editor*

PhDr. Markéta Pánková (pankova@nmpk.cz)

Redakční rada *Editorial Board*

prof. PhDr. Martin Holý, Ph.D. (Historický ústav Akademie věd ČR)

doc. PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)

prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)

doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)

doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)

Mgr. Magdaléna Šustová (Muzeum hlavního města Prahy)

Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (Università di Macerata)

Prof. Dr. Antonella Cagnolati (Università di Foggia)

prof. Dr. Marcelo Caruso (Humboldt Universität Berlin)

prof. Dr. Lucien Criblez (Universität Zürich)

prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)

prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)

prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)

prof. PhDr. Blanka Kudláčková, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnave)

prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)

prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)

prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)

prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Historický ústav Akademie věd ČR)

prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)

prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)

prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Výkonná redaktorka *Executive Editor*

Mgr. Lucie Krausová (krausova@nmpk.cz)

Vydavatelé *Publishers*

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského

Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, Česká republika, IČ 61387169, www.nmpk.cz

Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

Studentská 1402/2, 461 17 Liberec 1, Česká republika, IČ 46747885, www.tul.cz

Obálka a grafická úprava *Cover and Graphic Design*

Pavel Průša

Sazba *Type Setting*

Lucie Krausová

Tisk *Printed by*

Tiskárna PROTISK, s. r. o., Rudolfovská 617, 370 01 České Budějovice, Česká republika

Časopis *Historia scholastica* vychází 2x ročně.

Historia scholastica is published twice a year.

Indexováno v *Indexed in*

Ulrich's Periodicals Directory, EBSCO, ERIH+, DOAJ

ISSN 1804-4913 (print), ISSN 2336-680X (online)

Číslo registrace MK ČR E 22258

Obsah

Contents

Úvodník Editorial	5	— Tomáš Kasper & Markéta Pánková
Studie Studies	11	Poradenský systém pre voľbu povolania v období socializmu na území Čiech a Slovenska <i>Vocational Guidance during the Period of Socialism in the Territory of Bohemia and Slovakia</i> — Kristína Liberčanová
	35	Učebnice pod kontrolou. Politické ideje jako východisko obsahového vymezení učebnic <i>Textbooks under Control. Political Ideas as a Starting Point for the Ideologisation of Textbooks</i> — Tibor Vojtko
	55	Okresní školní inspektor a počátky státního dohledu nad obecným školstvím v Čechách v letech 1869–1873 <i>District School Inspector and the Beginning of State Supervision over General Education System in Bohemia 1869–1873</i> — Martin Klečacký
	75	Inspektoráty menšinových škol v meziválečném Československu <i>Inspectorates of Minority Schools in Interwar Czechoslovakia</i> — Karel Řeháček
	93	Škola a výchova v Německé demokratické republice <i>School and Education in German Democratic Republic</i> — Gert Geißler
Varia	119	K transformaci vzdělávacích soustav a evaluačních systémů na přelomu tisíciletí — Jaroslav Müllner

Varia

- 139 Inspektor, nebo ochránce? Působení Čeňka Kramoliše jako okresního školního inspektora v době první světové války na Hranicku
— Helena Kovářová
- 157 Jan Amos Komenský v Lešně. Tradice, odkaz a inspirace do roku 2019
— Kamila Szymańska
- 165 Nezapomenuté místo posledního spočinutí: Umění a kultura Komenského muzea v Naardenu
— Hans van der Linde
- 171 Komenský v Rusku: O tradicích a perspektivách rozvoje ruské komeniologie
— Světlana Markovna Marčuková
- 177 Vzpomínka na Eduarda Šimka (22. 2. 1936 – 21. 7. 2021)
— Magdaléna Faltusová a kolektiv

Recenze

Book reviews

- 183 Trojice knižních novinek z historické pedagogiky a komeniologie v jubilejním roce Komenského 2020
— Jan Kumpere
- 193 Kadlec, Petr, 2020. *Vzdělání – společnost – hospodářství. Utváření profesně-vzdělávací infrastruktury v Předlitavsku od poloviny 19. století do roku 1914 na příkladu rakouského Slezska*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 669 s., 24 s. obrazové přílohy
— Magdaléna Šustová
- 197 Valeš, Vlasta, 2020. *Der Schulverein Komenský: 150 Jahre tschechisches Schulwesen in Wien [Školský spolek Komenský: 150 let českého školství ve Vídni]*. Wien: Schulverein Komenský, 360 s.
— Martina Halířová
- 203 Bartošová, Jana, Šimek, Jan & Šustová, Magdaléna, 2019. *Od školdozorce k inspektorovi. Historie školní inspekce*. Praha: Česká školní inspekce, Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, 120 s.
— Jaroslav Müllner

Valeš, Vlasta, 2020.
*Der Schulverein Komenský:
 150 Jahre tschechisches
 Schulwesen in Wien [Školský
 spolek Komenský: 150 let
 českého školství ve Vídni].*
 Wien: Schulverein Komenský, 360 s.
 ISBN 978-3-200-06909-1

Martina Halířová^a

^a Národní pedagogické muzeum a knihovna
 J. A. Komenského
 halirova@npmk.cz

V poslední době se zájem badatelů a badatelek v oboru sociálních a kulturních dějin v českých zemích upřel na menšinové školství, které je reflektováno zatím až na výjimky pouze

v podobě článků.¹ Většina prací se zajímá o menšinové školství na území dnešní České republiky, reflexe dějin českého menšinového školství v zahraničí jsou ojedinělé.² K nim se řadí i objemná kniha z pera autorky Vlasty Valeš rekapitulující 150 let působení Školského spolku Komenský ve Vídni. Vlasta Valeš se dlouhodobě věnuje dějinám české

- 1 Tuto výjimku představují knihy: ŠIMÁNEŠ, Michal, 2019. *České menšinové školství v Československé republice: ke každodennosti obecných škol v politickém okrese Ústí nad Labem*. Brno: Masarykova univerzita; ŘEHÁČEK, Karel, 2019. *Jménem národa a pro národ!: české školství v národnostně smíšených oblastech jihozápadu Čech v letech 1880–1945*. Praha: viaCentrum s. r. o.
- 2 ČEJKA, Jiří, 1992. Spor kolem české školy zbrojováků v Newcastle. *Forum Brunense: sborník prací Muzea města Brna*, s. 152–58; MATUŠEK, Josef, 1993. *České školy v Chorvatsku (1922–1941). Přehled kulturních, literárních a školních otázek*, s. 65–86; MORAVCOVÁ, Ilona, 2006. *České menšinové školy v rumunském Banátě: od jejich založení do vypuknutí 2. světové války*. In: *Theatrum historiae: sborník prací Katedry historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice*. Pardubice: Univerzita Pardubice 1, s. 281–308; MORAVCOVÁ, Ilona, 2006. *Obrázky z dějin českého menšinového školství v zahraničí*. Pardubice: Univerzita Pardubice.

menšiny ve Vídni, což zúročuje také v recenzované knize, do které přispěli Alexandra Blodigová a Jan Kahuda z Národního archivu v Praze.

Jak se sluší na jubilejní publikaci, kniha přibližuje okolnosti vzniku spolku a jeho někdy až turbulentní dějiny, které byly ovlivněny politickými událostmi. Kniha je logicky členěna podle chronologických milníků 1868–1918, 1918–1938, 1938–1945, 1945–1948, 1948–1968, 1968–1993 a 1993 až současnost. Publikace představuje soubor cenných dokumentů o každodennosti školského spolku a jím zřizovaných škol, popis jeho fungování a kroků v jednotlivých obdobích, zároveň odráží důležité téma česko-německých vztahů. Osudy školského spolku představují jejich zrcadlo – pokud byly vztahy napjaté, čelil spolek nevoli vídeňských úřadů, když naopak došlo ke konsolidaci (zvláště po roce 1920), stal se spolek respektovaným partnerem. Doba po první světové válce znamenala pro spolek období největšího rozkvětu. Došlo k nárůstu počtu členů a zřizovaných škol, byla založena střední škola, dokončena výstavba nových moderních budov a vznikla Ústřední knihovna Komenského. Zajímavostí je koncept péče o žáky spolkových škol, která měla podobu tzv. komplexní péče o dítě – jednalo se o zdravotně-sociální péči, přičemž chudým dětem byla péče poskytována zdarma. Součástí byly pobyty v přírodě a ozdravovnách, školní kuchyně, lyžařské pobyty a lékařská péče. Slibný rozvoj narušila hospodářská krize a následná radikalizace společnosti v Rakousku. Nástup nacismu k moci vyvolal v české menšině obavy. Ve snaze o záchranu projevil školský spolek loajalitu vůči novému režimu, přesto musel čelit úbytku žáků, rovněž docházelo k perzekuci židovských učitelů a studentů. Na základě nařízení vídeňské školní rady museli být neárijci propuštěni ze všech zaměstnání na veřejných školách. Někteří z nich spatřovali naději v návratu do Československa. S vypuknutím druhé světové války se navzdory projevené loajalitě vůči režimu situace spolku zhoršila, v letech 1941–1942 byly české menšinové spolky nuceně rozpuštěny. Navíc školský spolek nezískal na školní rok 1941/42 právo veřejnosti a děti byly převedeny do německých škol. Kniha sleduje i zapojení některých absolventů a vyučujících do odbojové činnosti.

Po skončení války obnovil školský spolek Komenský opět svoji činnost. Jeho další působení je popisováno v užším rámci osudu české

menšiny ve Vídni, přičemž dění poznamenala také reemigrace zpět do Československa, která trvala až do roku 1949. Autorka sleduje osudy navrátilců do vlasti a upozorňuje na to, že někteří reemigranti se kvůli novým politickým poměrům v Československu po nějaké době vrátili zpět do Vídně. Uvnitř české menšiny ve Vídni došlo k rozpolcení politických názorů a fungování školského spolku ovládlo Sdružení Čechů a Slováků v Rakousku, které bylo loajální ke komunistickému režimu v Československu. Tato skutečnost ovlivňovala činnost spolku až do roku 1989 a měla vliv na složení personálu, obsah učiva i používané učební materiály. Státní subvence z Československa se stala významným nástrojem k prosazování cílů režimu ve školském spolku. Kvůli nesouhlasu s komunistickou politikou řada rodičů odhlásila své děti ze spolkových škol. Za zmínku stojí, že – i přes rozdílný politický vývoj obou zemí – školský spolek nadále organizoval prázdninové pobyty dětí v Československu. Kvůli odlivu žáků byl nucen hledat úsporná opatření v podobě odprodeje nevyužitých budov, přesto, ovlivněn ideologií, odmítal děti emigrantů. Spolek nadále spoléhal na subvence ze strany československého státu, který se tak snažil zachovat svůj vliv na ideologické směřování školy. Ke zlepšení finanční situace došlo v roce 1980, kdy rakouské ministerstvo školství převzalo část platů vyučujících, podmínkou bylo složení nostrifikačních zkoušek. Až sametová revoluce přinesla zásadní změny do směřování školského spolku Komenský. Po dlouhé době došlo k postupnému sjednocení české menšiny, přesto musel spolek zpočátku řešit zděděnou nevyhovující finanční situaci, která se zhoršila kvůli zastavení subvencí ze strany České republiky. Mezníkem v dějinách spolku se stal rok 1993, kdy došlo ke změně členské základny. Ustavením Poradního sboru pro českou národnostní skupinu při Spolkovém kancléřství se podařilo získat podporu ze strany rakouského státu. Do opětovného ohrožení se české menšinové školství dostalo ve školním roce 1995/96, kdy bylo ze strany rakouského ministerstva školství zamítnuto zřízení plánovaného gymnázia. Díky neúnavné činnosti Karla Hanzla, starosty spolku, se podařilo toto nebezpečí odvrátit a ve školním roce 1996/97 byla otevřena bilingvní sekundární škola, která byla mezistupněm mezi hlavní školou a gymnáziem. Později byla i základní spolková škola přeměněna na bilingvní,

tím bylo dosaženo zkvalitnění výuky. K úplné obnově středního menší-nového školství došlo ve školním roce 2000/2001 otevřením vyššího stupně reálného gymnázia. Důkazem o dobré úrovni českých škol se stalo udělení práva veřejnosti na neurčito.

Činnost školského spolku Komenský je sledována až do současnosti. Součástí knihy jsou i životopisy významných členů spolku, jeho vyučujících a bývalých žáků a žákyň. Čtenář díky tomu nahlédne do osudů českých rodin ve Vídni, jejichž někteří členové působili i na území českého státu a zapsali se do kulturního a politického života nejen Vídně a Rakouska, ale i České republiky.

Zajímavou skutečnost představuje informace o Archivu Školského spolku Komenský, jehož uspořádání podle archivní metodiky České republiky proběhlo ve spolupráci s Národním archivem v Praze, projekt inventarizace byl financován českým ministerstvem zahraničních věcí. Archiv spolku představuje jediný zinventarizovaný archiv české menšiny ve Vídni a je cenným zdrojem pro výzkum domácích i zahraničních badatelů. Bohužel podobný pozitivní obrat nezaznamenala knihovna (bývalá knihovna Komenského), která stále čeká na své zpracování a je pro veřejnost nepřístupná.

Autorka pro sepsání publikace zvolila chronologickou metodu, vytěžila prameny z archivu školského spolku i národních archivů. Kniha představuje zajímavý vhled do předválečných a poválečných dějin Rakouska a Československa, přičemž je do nich zasazen život české menšiny ve Vídni, která představuje hlavní centrum zájmu. Zmiňuje legislativní opatření, která ovlivnila situaci české menšiny v Rakousku a její život. V závěru je představena současná činnost Školského spolku Komenský a jsou zmíněny další menšinové spolky, které působí ve Vídni, reflektován je zejména kulturní a společenský život menšiny. Za nejcenější součást knihy považují vzpomínky vídeňských Čechů a absolventů škol Komenského na dobu studií či problémy, se kterými se museli potýkat. Tyto reminiscence jsou součástí kapitol reflektujících druhou světovou válku a vývoj po roce 1948 a představují cenný zdroj informací nejen o fungování spolku, ale vypovídají i o zkušenostech a činnosti významných osobností menšiny.

Předností knihy je dvojjazyčnost. Kniha představuje cenný zdroj informací pro zájemce o dějiny české menšiny ve Vídni a současný život české menšiny ve Vídni. Její nevýhodou je malá dostupnost pro český knižní trh, knihu lze zakoupit přes Školský spolek Komenský.